

METAPRAGMATICKÉ JEVY A ČEŠTINA

MILADA HIRSCHOVÁ

KAROLINUM

Metapragmatické jevy a čeština

Milada Hirschová

Recenzenti:

prof. PhDr. Petr Karlík, CSc.

prof. Dr. phil. habil. Peter Kosta, dr. h. c.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2025

© Milada Hirschová, 2025

ISBN 978-80-246-6129-2

ISBN 978-80-246-6155-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod ---- 7

1. Co je metapragmatika? ---- 9

- 1.1 Vymezení metapragmatiky ---- 10
- 1.2 Metapragmatika a metajazyk ---- 10
- 1.3 Uvedení metapragmatiky jako odvětví lingvistiky ---- 15
- 1.4-1.8 Vývoj metapragmatiky v novější době ---- 23
- 1.9 Otázky terminologické ---- 32

2. Jazyková ideologie ---- 33

- 2.1 Základy jazykové ideologie ---- 34
- 2.2 Ideologie u Michaela Silversteina a jiných ---- 34
- 2.3 Jazyková ideologie a další společenské jevy ---- 44

3. Metapragmatické povědomí ---- 47

- 3.1 Přístupy k metapragmatickému povědomí ---- 48
- 3.2 Metapragmatické povědomí a komunikační chování ---- 48
- 3.3-3.5 Kontext a indexikálnost ---- 49

4. Metapragmatická témata v českém prostředí ---- 55

- 4.1 Reflexe užívání českého jazyka historicky ---- 56
- 4.2-4.6 Postoje k užívání češtiny v komunikaci i v umělecké próze ---- 58

5. Konceptualizace a projevy metapragmatického povědomí ---- 67

- 5.1 Projevy metapragmatického povědomí komplexně ---- 68
- 5.2 Projevy metakognitivního povědomí v užším smyslu ---- 77
- 5.3 Metakognitivní povědomí a překrývání s dalšími jevy ---- 82
- 5.4 Reflexe informační struktury komunikátu ---- 87
- 5.5 Metareprezentační a metakomunikační reflexe ---- 100
- 5.6 Meta-přístupy a teorie ne/zdvořilosti ---- 111
- 5.7 Metadiskursově komunikáty v úzkém smyslu ---- 128

6. Shrnutí a jedno otevřené téma ---- 135

7. Summary ---- 139

Bibliografie ---- 149

Věcný rejstřík ---- 163

ÚVOD

Tato studie se věnuje jevům, na něž lze vztáhnout obecné označení *metapragmatické*, tj. takové, které v nejširším spektru reflektují užívání jazyka. Zatímco lingvistická pragmatika se zabývá jazykem v jeho užití (v komunikaci), metapragmatika se snaží postihnout, jak si toto užívání jazyka (u sebe, ale i u ostatních) mluvčí uvědomují a jak se toto uvědomování (reflexe) v komunikaci projevuje. Zajímá nás, jakou podobu mají projevy této reflexe v češtině, resp. v české lingvistické tradici. Stejně jako u jevů, jimiž se zabývá lingvistická pragmatika, jde zpravidla o tematické okruhy vyskytující se univerzálně (v každém jazyce je možné mluvit jak o jazyce samém, tak o jeho užívání), v individuálních jazycích se liší prostředky své realizace. První tři kapitoly se věnují vymezení metapragmatiky jako disciplíny a přehledu jevů, jimiž se zabývá. Čtvrtá kapitola mapuje zpracování metapragmatických témat v českém prostředí, i když daná témata nebyla takto označována. Jádrem studie je pátá kapitola, která se věnuje reflexivnímu přístupu, tedy meta-pohledům, jimiž se projevuje (signalizuje) tzv. metapragmatické povědomí v komunikaci. (Na rozdíl od některých zahraničních studií se nevěnujeme metapragmatice jakožto metateorii lingvistické pragmatiky.) V závěru se pokoušíme odpovědět na otázku, zda je metapragmatika pouze jednou fazetou v pragmatických přístupech k jazyku, nebo zda může být považována za samostatný nástroj lingvistických analýz, jehož objektem jsou právě pragmatické jevy ve studiu jazyka.

Části některých témat z kap. 3, 4 a 5 byly prezentovány jako přednášky v Jazykovědném sdružení ČR (2022), na konferenci *Meaning, Context and Cognition 2023* v Lodži a publikovány ve sborníku *Čeština a jazyková kultura 2018* a v *AUC Philologica 2024/3*.

Jazykový materiál jsme čerpali z volně dostupných zdrojů, z korpusu KonText (SYN 2015) a z Korpusu DIALOG ÚJČ AV ČR.

Ukázky z Korpusu DIALOG zachovávají (podle doporučení ÚJČ) typ písma a transkripční značky tam užívané, srov. <http://ujc.dialog.cz/?q=cs/node/29>.

1. CO JE METAPRAGMATIKA?

1.1 VYMEZENÍ METAPRAGMATIKY

1.1.1

Protože metapragmatika se hodlá zabývat reflexí pragmatických jevů v komunikaci, odráží se její vymezení od vztahu k pojmu a termínu *metajazyk*. *Metajazyk* se ve filologických, ale i mnoha dalších textech řadí k souboru pojmenování (tedy nejen termínů ve vlastním smyslu), která začínají formantem *meta-* (z řečtiny, s významem „nad, přes“, a to nikoli pouze v konkrétně prostorovém smyslu, nýbrž s naznačením abstraktního přesahu, tedy spíše „o“). Jde o soubor nejen široký, ale i nejednotný a často neujasněný – *metajazyk*, *metařeč*, *metatext*. Již Mareš (1983) upozornil na to, že zejména *metařečová* a *metatextová* vyjádření se často mohou překrývat. V této práci se rozhodně nesnažíme postihnout a diferencovat veškeré aplikace těchto označení na nejrůznější texty i jiné jevy. Např. v současnosti je frekventovaný termín *metadata* – přehledové srovnání a zhodnocení údajů z primárních analýz („data o datech“, často se užívá v nelingvistických souvislostech). V rámci zpracování jazykových korpusů se jako *metadata* označují strukturované informace doplňující vlastní text (srov. Křen 2016).

1.2 METAPRAGMATIKA A METAJAZYK

1.2.1

Chceme se zaměřit pouze na jednu *meta*-oblast, totiž na jevy metapragmatické, s ohledem na to, jak se projevují v češtině. Obsah mnohých pojednání o metařečových, metajazykových nebo metatextových jevech se s metapragmatickým, tedy „nad-pragmatickým“ pohledem na komunikaci překrývá, i když se v nich metapragmatika jako specifický termín neobjevuje. Původ *meta*-pojmenování v lingvistice lze vidět právě v termínu *metajazyk*, užívaném v logice od třicátých let 20. století, srov. Tarski 1936/1966, s. 13–16, 142, 1944/1995, s. 27–30. Dynelová (2023, s. 108) však první užití termínu připisuje práci britské autorky V. L. Welbyové z r. 1903. Jako *metajazyk* se ozna-

čuje jazyk, který užíváme, chceme-li hovořit o jiném jazyce (o *jazyce-objektu*), příp. jej popisovat. Jednou z vlastností metajazyka je, že je bohatší než jazyk-objekt.

1.2.2

V lingvistice se v souvislosti s metajazykem odkazuje především na Jakobsona (1957/1971a, 1971b). Ten při rozvíjení Bühlerovy (1934/1999, s. 24–33) koncepce funkcí jazyka (funkce výrazová, výzvolná a odrazová/reprezentační) vymezil funkce další, mezi nimi (kromě funkce poetické a fatické) funkci metajazykovou. O metajazykové funkci Jakobson říká, že lidská komunikace má jako své nástroje (*vehicles*) sdělení (*message*, M), které je přenášeno v kódu (*code*, C). Jak sdělení, tak kód mohou být využity, může se na ně poukazovat, referovat k nim. Sdělení může poukazovat na kód nebo na jiné sdělení; obecný význam kódové jednotky může implicitně referovat ke kódu samému nebo ke sdělení. V komunikaci se tedy mohou objevit následující případy: jedno sdělení odkazuje na jiné („message to message“, resp. „message within message“, M/M), kód odkazuje na kód (C/C), sdělení odkazuje na kód (M/C) a kód odkazuje na sdělení (C/M). Ve všech těchto případech se referuje ke složkám/nástrojům lidské komunikace (nikoli k mimojazykové skutečnosti), tudíž jde o metajazykové aktivity (Jakobson 1971a, s. 130–133). Typickým případem referování M/M je reportovaná řeč (citovaná nebo jinak předávaná promluva), případem C/C jsou vlastní jména: *Karel* je osoba nebo objekt, k nimž ukazuje dané užití vlastního jména, neexistuje však vlastnost, resp. význam definovatelné jako „karlovost“. Odkazuje se tedy na výraz, v tomto případě vlastní jméno, jako součást kódu. (K dalším interpretacím proprií srov. heslo *Vlastní jméno* v NESČ.) U kombinace M/C se reflektují jevy vlastní určitému jazyku/jazykům, z hlediska chápání termínu *metajazyk* jde o nejvýraznější případ. Např. použijeme-li větu *„Peš‘ je jednoslabičné slovo*, bude tato věta pravdivá, bude ale zřejmé, že výraz v subjektu nereferuje k objektu mimojazykové skutečnosti (neříká nic o žádném jednotlivém psu ani o psech jakožto psovitých šelmách), ale k lexikální jednotce jazyka – věta tedy reflektuje vlastnost jazyka-objektu. Stejná věta by byla pravdivá např. pro angl. *„Dog‘ is a monosyllabic word*, a rovněž pro kombinaci obou jazyků, tedy např. *„Peš‘ is a monosyllabic word*. Neplatila by však už pro anglické *canine* (z lat. *canis*) nebo pro úplný latinský termín *canis lupus familiaris*, i když v „prvostupňovém“ (nikoli metajazykovém) užití mohou všechna uvedená pojmenování referovat k zástupci (i jednotlivci) stejného zvířecího druhu. Byly by zde samozřejmě pragmatické rozdíly mezi možnostmi jejich užití. Např. říci v běžném hovoru sousedovi *Ten váš canis lupus familiaris v noci štěkal* je možné jako pokus o žert (a na případný dotaz, oč jde, reagovat v pokračování žertu užitím pojmenování z opačného spektra slovní zásoby „no ten váš čokl“). V obou případech by šlo o „message to code“. Odborné pojmenování by však mohlo být použito v situaci, kdy mluvčí ví, že adresát je s terminologií obeznámen. V takovém případě by příslušného zoologického termínu bylo užito metadiskursově – jde o součást slovní zásoby užívající prostředků jiného jazyka, která je vyčleněna pro jisté kontexty jako duplicitní pojmenování. Zároveň by podobná výpověď odkazovala

na jiné kontexty/řečové události, v nichž by užití termínu bylo nepříznakové. (Pokud jde o vymezení *metadiskursu*, viz níže 1.8.2 a v kap. 5.) Úvodní příkladová věta ovšem mimo obecné pojmenování obsahuje také specifické vyjadřovací prostředky, které byly pro reflexi jazyka-objektu (tj. pro metajazyk) vytvořeny, totiž termíny *jednoslabičný* a *slovo*, které příjemci takové věty signalizují, že nejde o běžné užití jazyka referující k mimojazykové skutečnosti. Srov. také distinkci *use* vs. *mention* níže v 5.1. Případy C/M jsou reprezentovány tzv. *shiftery* (*shifters*), zejména výrazy *já* a *ty*, protože jejich referenční hodnota se vždy proměňuje (*shifts*) s ohledem na specifickou/individuální výpovědní událost, tj. reflektuje ji (referují k funkcím v diskursu). U *já* se vždy referuje k mluvčímu, *ty* je adresát. (Proto *shifters* nemají rod, ten mají referenti těchto funkcí. Naopak neúčastníci komunikace nejsou *shifters*, proto zájmena 3. os. jsou deiktika a rod mít mohou.) Podobně se proměňuje referenční hodnota *proprí*, tam však jde o variantu C/C. Problematika *shifters* se v sémantice a v lingvistické pragmatice řeší jako specifické případy *deixe* (skutečná deiktika jsou jen zájmena 3. os.). Výrazy *já*, *ty* se spolu se *zde* a *ted'* a s prostředky vyjadřujícími slovesný čas v sémantice označují jako *indexy* = „ukazovátka“, jejichž referenční hodnota vždy závisí na konkrétní promluvě/výpovědní události. S pojmem/termínem *index* se nicméně zachází i v širším významu, viz níže 3.3.1.

1.2.3

(Nutno připomenout, že už ve třicátých letech byla Mukařovským vymezena tzv. estetická funkce jazyka, zdůrazňující úlohu formy, tj. samotných jazykových prostředků v básnickém sdělení, srov. Mukařovský, 1932.)

1.2.4

Pokud jde o jiná vlivná lingvistická pojednání, např. Hjelmslev (1971, 1972) chápe metajazyk v podstatě ve smyslu užívaném v logice, jako u Tarského nebo u Carnapa (1968, s. 96), jako „jazyk druhého stupně“ mající jazyk sám jako svůj předmět (srov. 1971, s. 122–126). Metajazykem je tedy primárně jazyk logicko-sémantických a mluvnických analýz a popisů, M/C. Analogicky srov. také Reichenbach (1947/1975, s. 4, 9–17), Lyons (1977, s. 5–13), resp. nověji Larson – Segal (1995, s. 25–30, 74–76). Obecně je v logice a sémiotice snaha metajazyk od jazyka-objektu (přirozeného jazyka v nereflexivním užití) co nejpřesněji odlišit, srov. také Tondl (1966, s. 21–26, 58–78), Lucy (1993, s. 10–12). Naopak Verschueren (2000, s. 440–441) považuje za případy explicitního metajazyka kromě M/C také reportovanou řeč (M/M), další dvě Jakobsonovy kombinace označuje za metajazyk implicitní. Reportovaná řeč („podání řeči“, srov. Adam 2003a, b) se však častěji zkoumá z hlediska stavby textu a naratologie.

1.2.5

V Jakobsonově pojetí (1985) má tedy „metalanguage“ širší záběr (uplatnění), než je lingvistická, resp. logická analýza a popis objektového jazyka. Podle jeho názoru mají metajazykovou (metalingvální) povahu také reformulace (parafráze) téhož obsahu, kdy se znak „překládá“ do jiného znaku/znaků. Jako příklad lze uvést větu *Literární pseudonym Samuela Clemense je převzat z volání lodníků na Mississippi*, v níž ‚literární pseudonym Samuela Clemense‘ „zastupuje“ spisovatelovo literární jméno Mark Twain. (Jako pseudonym bylo převzato spojení *mark twain* – volání při měření hloubky vody, v daném kontextu ‚dva sáhy‘; srov. Spencerová 2006, s. 1009.) Metalingvální operace se mohou týkat jak jednotlivých slov, tak i syntaktických konstrukcí a jsou, jako rozvíjení znalostí synonymie a homonymie i principů slovo tvorby, důležitou složkou při osvojování prvního jazyka (Jakobson 1985, s. 117–121). Vyjadřování, které lze považovat za metajazykové, tedy funguje i v běžných promluvách. Z tohoto hlediska by pak pod daný termín spadala i *metařeč*, tj. jev, který se k užívání jazyka bezprostředně vztahuje. Označení *metařeč* zjevně vzniklo v návaznosti na rozlišení *langue – parole*; ve studiích deklarovaných jako metapragmatické se nikde výraz typu „meta-speech“ neobjevuje. Mluví-li se (v českých studiích) o metařeči, je tím míněno komentování různých případů a variant užití jazyka, nejen ve smyslu striktně lingvistickém; tzv. metařečové komentáře se řadí k prostředkům orientace v textu (srov. už *Mluvnice češtiny* 3, 1978, s. 713, Mareš 2016b). Obsah termínu *metajazyk* v jakobsonovském smyslu může tedy být chápán také značně široce, jako jakékoli reflektování složek jazyka a jejich vlastností, a rovněž reflektování jazykového úzu. V případech reflektování jazykového úzu by měl metajazyk také metapragmatickou funkci: šlo by jak o intuitivní, laickou reflexi (např. doplňování a upřesňování významu výpovědi v rozhovoru, nahrazování jednoho vyjádření jiným nebo odkazování na jiné, předcházející vyjádření, výpovědi hodnotící něčí vyjadřování), tak i o vědomé užití specifické variety jazyka v komunikátech zabývajících se jazykem samým.

1.2.5.1

V jiných (pozdějších) teoretických souvislostech lingvistické pragmatiky, totiž v neo-griceovské teorii významu, se objevuje termín *metalingvistický (metalinguistic)*. Nejde ovšem o „meta-lingvistiku“, i zde se odkazuje k jazyku a jeho užití. Termín použil Levinson (2000) ve své teorii tzv. zobecněné konverzační implikatury (automatických, preferovaných interpretací jazykových výpovědí). Vychází z Griceova (1975, 1989) konceptu konverzačních implikatur. Maximu kvality a maximu relevance ponechává stranou. Opírá se o první a druhou submaximu kvantity („tvůj příspěvek k rozhovoru má být natolik informativní, jak je nutné“; „neposkytuj víc informací, než je vyžadováno“) a o první a třetí submaximu způsobu („vyhni se nejasnosti vyjádření“; „vyhni se (zbytečné) mnohomluvnosti“). První submaximu kvantity označuje jako Q (kvantita), druhou jako I (informativnost). První a třetí submaximu způsobu sjednocuje do jedné

maximy *M* (*manner*). O submaximách způsobu Levinson tvrdí, že mají metalingvistický (metajazykový) základ, a to v tom smyslu, že interpretace na nich založené jsou zřejmé jen na základě toho, že mohlo být řečeno něco jiného, avšak nebylo (Levinson 2000, s. 40–41). První submaximu kvantity Levinson reformuluje jako „co není řečeno, není“, popř. „co neříkáš, není závažné“ a odvozuje z ní zobecněné Q-implikatury týkající se užití kvantitativních výrazů (*všichni, několik, nikdo, ne všichni*) a základních spojek (*a, nebo, ani, jestliže, protože*), *ibid.*, s. 64–72, 104–105. Druhou submaximu kvantity označuje jako „princip informativnosti“ (s. 112–134) a reformuluje ji jako „řekni tolik, jak je nutné“ (tj. kolik je očekáváno, ne ale víc). Na straně adresáta pak I-implikatury vyžadují interpretační procesy, které informaci specifikují. Tzv. M-implikaturu reformuluje jako „co je řečeno abnormálním způsobem, není normální/obvyklé“ (*ibid.*, s. 38). Jde o to, že všechna lexikálně příznaková vyjádření a parafráze vnášejí do interpretace další významy (vyžadující na straně adresáta/vnímatele inferenční proces), které se navrstvují na interpretaci stereotypní (s. 135–153), srov. např. *Můžete odejít vs. Uděluji vám dovození k odchodu*. Znamená to, že vyžadují na straně vnímatele větší úsilí při zpracování informace. I když na Jakobsona se v této publikaci odkazuje jen okrajově (Levinsonova publikace je zaměřena zcela pragmalingvisticky), je zřejmé, že především uplatnění M-implikatur s jakobsonovskými metalingválními operacemi souvisí, týká se stejné oblasti. O termínu *metalinguistic* ještě níže v 1.3 a 1.8.2.

1.2.6

Triviálně se jako metajazyk v lingvistice označuje oborová terminologie, v níž mohou být, v závislosti na teoretických východištích, u jednotlivých termínů rozdíly v pojmovém obsahu; navíc se zde rozlišuje verze „odborná“ (v českém prostředí založená na terminologii latinské nebo, v současné době, více či méně adaptující výrazy anglické) a „školská“ (počeštěná). Za metajazykové lze považovat i jakékoli užití jednoho jazyka k popisu jazyka jiného. Jazyk-objekt se běžně stává složkou/nástrojem metajazyka. V úzkém smyslu se v pragmaticky zaměřené lingvistice jako metajazyk označují právě např. jen pojmenování různých forem a typů řečového jednání (pragmatických aktů). Např. Culpeper (2011) o metajazyku hovoří v souvislosti se slovesy popisujícími nezdořilé, resp. urážlivé užívání jazyka, podobně Leech (2014) jako metajazykové výrazy uvádí pojmenování mluvních aktů. To, co spojuje metajazyk s metapragmatikou, je právě reflexivnost/reflektování – metajazyk reflektuje jazyk, metapragmatika reflektuje užívání jazyka. V českém prostředí kriticky zhodnotil vydělení metajazykové funkce Horálek (1962; šlo o polský překlad Jakobsonovy stati z r. 1957, srov. Jakobson 1957/1971a). Podle Horálkova názoru se metajazyk vztahuje nejen na jazyk jakožto kód, ale i na jazykové projevy, proto by bylo přesnějším označením funkce lingvistická. Jak jsme ovšem viděli výše, tuto skutečnost si uvědomoval (a v pozdější práci formuloval) i Jakobson. (Pokud jde o další v lingvistice postulované funkce jazyka, srov. Nekula 2016a.)

1.3 UVEDENÍ METAPRAGMATIKY JAKO ODVĚTVÍ LINGVISTIKY

1.3.1

Sám termín *metapragmatika* byl uveden v pracích amerického antropologa a lingvisty Michaela Silversteina ze sedmdesátých let 20. století (1976, 1979; dále rovněž 1993, 2010). Silverstein, specifickým zaměřením lingvistický antropolog, který se mj. zabýval jazyky původních obyvatel Ameriky, chápal užívání jazyka jako jednu z forem sociálního chování, která nese význam. Ve svých studiích ze sedmdesátých let odkazuje na práci angloamerického antropologa a sociologa Gregoryho Batesona (1955/1972). Podle Batesona verbální komunikace operuje na několika úrovních abstrakce. Základní úroveň označuje jako denotativní, kdy komunikát/diskurs odkazuje k mimojazykové skutečnosti. Další, abstraktnější úroveň představují explicitní nebo implicitní komunikáty, v nichž předmětem diskursu (ve významu ‚jazykový projev‘) je jazyk sám. Takové komunikáty označuje jako metajazykové (*metalinguistic*). Ještě vyšší rovinu abstrakce představuje úroveň metakomunikační, kdy předmětem diskursu jsou vztahy mezi mluvčími („*tohle jste řekl hezky*“) nebo odkazy na komunikáty „prvostupňové“ (různé druhy předstírání, hra, rituály). Zvláště koncept *hry* považuje Bateson za významný případ ‚komunikace o komunikaci‘ (nemusí už jít pouze o komunikáty verbální). Silverstein pak obecně píše o sociálním chování, které nese význam, tj. je komunikativní. Realizuje se komplexem znaků (znakových nosičů), které v jistém ohledu něco signalizují nebo zastupují. Takovéto behaviorální znaky (může jít mj. i např. o tanec nebo užití určitého druhu oděvu v daných situacích) mají pro participanty komunikační události zavedený (ustálený) význam. Nemusí jít výhradně o funkčně vymezené folkorní oděvy, viz (1):

- (1) Z interview týkajícího se návštěvy ukrajinského prezidenta Zelenského v Praze 6.–7. 7. 2023:
- Na Hradě se pohybovala spousta příslušníků ukrajinských bezpečnostních složek, a to i v maskáčích. Překvapilo vás, kolik jich bylo?
 - Bylo to adekvátní takové návštěvě. Zároveň by nás nemělo mást, že i členové Zelenského delegace měli na sobě uniformu či kroj a oblek podobný uniformě. Je to země ve válce a snaží se tím něco demonstrovat.

Zdroj: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-cesi-poskytli-zelenskemu-letadlo-na-vic-letu-takova-nase-delsi-cesta-33711#dop>.

1.3.2

Užívání jazyka je sociální chování účelové, tj. je produktory směřováno k nějakému cíli, jehož má být u adresáta dosaženo. To, že skupina lidí tvoří společnost s určitou kulturou, se projevuje v tom, že sdílejí stejné prostředky sociální komunikace a jsou víceméně zajedno, pokud jde o způsoby jejich používání. Tradičně se typy komunikačních událostí rozlišují podle toho, jaké signalizační (znakové) médium je v nich využito. Je-li tímto médiem artikulovaná řeč, mluvíme o řečových událostech. Ty mohou být čistě řečové, mohou ale být a často bývají doplňovány jinými (příslušníkům společnosti známými, rutinními) prostředky, např. gesty, která doprovázejí pozdravy (srov. Silverstein 1976, s. 12–13). Metapragmatická témata se v tomto chápání objevují primárně ve studiu kultury a sociální komunikace, sledují tedy užívání jazyka ve vztahu ke kontextu ve velmi širokém smyslu. Nejobecnější definice metapragmatiky se odvíjí od definice pragmatiky jakožto lingvistické disciplíny: jestliže se lingvistická pragmatika zabývá užíváním jazyka ve všech jeho aspektech, pak reflexe (a popis a analýza) jednotlivých aspektů tohoto užívání (reflexivní diskurs) se může označovat jako metapragmatika (srov. také Lucy 1993, 1999). Schopnost reflektovat užívání jazyka se označuje jako *metapragmatické povědomí* (*awareness*), viz dále kap. 3. Jakékoli reflektování komunikátů (komunikačních událostí) se zahrnuje do reflexe úzu. Je ale nutno uvést, že metapragmatika není „nová“, popř. „odlišná pragmatika“ nebo obor od lingvistické pragmatiky distancovaný. Primárně je to další úhel pohledu na pragmatické jevy v užívání jazyka. Jevy užívání jazyka se „stávají metapragmatickými“, pokud mají reflexivní povahu, je u nich zřejmé, že jde o odraz úzu – hodnocení, komentování, referování (ať už intuitivní, laické, nebo podložené znalostí lingvistické teorie). Metapragmatickou povahu mají také snahy úzus ovlivňovat.

1.3.3

Metapragmatice bylo věnováno monotematické číslo *Journal of Pragmatics* (JoP, 8/1984). Příspěvky v něm se zabývají teoretickými otázkami dynamiky komunikační interakce (mluví se o „pragmatice diskursu“ s ohledem na rozčlenění předávané informace; Givón, s. 489–516), ale také vymezením vztahu mezi empirickým výzkumem (nutné čistě jazykové vstupy pro zkoumání komunikace, případy užití jazyka *hic et nunc*; Orlettiová, s. 559–567) a teoretickými modely lingvistické pragmatiky. Ta jakožto lingvistická disciplína je v danou dobu (ale platí to v podstatě až do doby dnešní) charakterizována jako rozmanitý a multifunkční přístup k výzkumu užívání jazyka, zkoumání významu (*meaning*) v kontextech. Pragmatický přístup má svá centrální témata (*deixis*, *presupozice*, řečové jednání v nejširším smyslu, komunikační interakce v různých kontextech), nemá však striktně vymezené teoretické hranice, což se projevuje i terminologicky („pragmatický metajazyk“ je značně rozrůzněný).

1.3.3.1

Neostrost teoretického vymezení lingvistické pragmatiky platí tím víc pro metapragmatiku. Na příkladu tohoto čísla *JoP*, byť bylo označeno jako monotematické, se rozostřenost metapragmatiky ukazuje zřetelně. Poměrně mnoho prostoru zde zaujímá téma řečového jednání, ať už z hlediska obecnější, psychologicky založené teorie lidského jednání („psychologická realita“ v pragmatice; Kashner, s. 539–557, Davis, s. 469–487), nebo ve smyslu rozvíjení austinovského chápání teorie ilokučních aktů. Takto je zaměřen příspěvek Caffiové (s. 449–467). Ukazuje, že tzv. explicitní performativní formule (EPF) jsou fakticky metakomunikační, protože z hlediska „dělání věcí slovy“ jsou redundantní – ilokuční akt se realizuje i bez EPF (performativně užitě sloveso je další realizací a zároveň reflexí ilokuce). Důsledně viděno, podle Caffiové je třeba počítat také s existencí metakomunikačních mluvních aktů, totiž takových, které odkazují na uskutečněné, probíhající nebo následující diskursově/interakční jednotky – komentují je, vysvětlují, uvádějí, tj. vůči vlastním mluvním aktům mají meta-funkci. Zde se nabízí srovnání s pojmem/termínem subsidiární ilokuce (Rosen-grenová 1983). Jde o ilokuční funkce podporující jinou (dominantní) funkci, např. „vysvětlení“ podporující „radu“ nebo „žádost“. Tento koncept však Caffiová odmítá jako zjednodušující („didaktizující“, s. 463). Podle autorky mají metakomunikační mluvné akty naopak hlavní funkci jako uzlové body v sekvenci komunikační interakce, založené na vzájemné inferenční aktivitě (cross-inferential activity) mluvčího i posluchače. (Analogické případy se následně stávají častým objektem metapragmatického zkoumání, viz níže 1.3.3.) Příspěvek G. Grewendorfa (s. 517–538) se na příkladu mluvního aktu tvrzení (assertion) věnuje delimitaci pragmatiky a sémantiky právě prostřednictvím „meta-přístupu“ – tvrzení je chápáno/interpretováno jako tvrzení na základě pravidel implicitně platných v dané jazykové komunitě, nikoli na základě svých sémantických vlastností. V jiných příspěvcích se řečové jednání chápe jako produkt dynamicky viděného diskursu, ve kterém se subjekty mluvčího a adresáta/posluchače kontinuálně navzájem ovlivňují a tím i průběžně permanentně utvářejí, a to nejen prostřednictvím významů explicitně vyslovených, ale stejně zásadně i prostřednictvím presupozic a implikatur (srov. Boruttiová, s. 437–447). Jako diskurs tato autorka označuje vždy určité lokalizované sledy výpovědí, které nepřestávají být součástí „proudu komunikace“. Kriticky se staví ke snahám řečové jednání klasifikovat, neboť podle jejího názoru klasifikace představuje hybrid mezi popisem a vysvětlováním/typizací, tj. určitou petrifikací. Parretova stať (s. 569–592) prezentuje vymezení diskursu jakožto kontextualizovaného souboru relevantních implikací (s odkazem na Sperbera a Wilsonovou 1982), zde chápaných jako hierarchicky uspořádané strategie porozumění, spíše než jako souboru pravidelností a pravidel, jejichž sdílení umožňuje racionální komunikaci. Ačkoli tedy bylo toto číslo *JoP* prezentováno jako monotematické, ukazuje jeho obsah, že považovat metapragmatiku za přímočaré expandování rozsahu pragmatické dimenze v jazyce se nezdá možné. Objevuje se zde chápání metapragmatiky jako „metateorie“ (Caffiová, Grewendorf) i pojetí metapragmatiky ve smyslu dalšího rozšiřování lingvistické pragmatiky směrem k jiným lingvistickým

oborům, fakticky její tříštění. To by mohlo vést ke skeptickému postoji ve vztahu k samému konceptu metapragmatiky jako takové.

1.3.3.2

Jako reflexi úzu vymezuje metapragmatiku Mey (1993), rovněž však do ní zahrnuje i teoretické diskuse o pragmalingvistických tématech. Primárně vidí metapragmatické jevy v běžné konverzaci, kdy např. (vědomě i nevědomě) porušujeme maximy patřící ke kooperačnímu principu, nebo princip zdvořilostní, žertujeme apod. Za explicitně metapragmatické považuje např. komentáře typu *a to neříkám jen ze zdvořilosti* (ibid., s. 270). Pokud studujeme podmínky a/nebo kontexty, za nichž k dodržování nebo porušování pragmatických principů dochází, ocitáme se na meta-rovině, tedy v oblasti metapragmatiky. Metapragmatická jsou pak i teoretická zpracování takových podmínek a omezení nebo rozšíření úzu (ibid., s. 277–283).

1.3.4

Metateoretické pojetí se u Caffiové objevuje i později (1994, 2006). Rozlišuje, resp. nabízí možnost pojímat ‚metapragmatiku‘ v trojím smyslu. Tím prvním je právě teoretická debata o lingvistické pragmatice, o jejích epistemologických základech, jejím vlastním objektu/objektech a jeho/jejich rozsahu. Tato teoretická debata by se měla zabývat základními předpoklady lingvistické pragmatiky, jejími metodami a terminologií a hodnocením jejich konzistentnosti. Týká se to zejména rozhraní mezi pragmatikou a sémantikou a mezi pragmatikou a sociolingvistikou (a dodejme, také mezi pragmatikou a lingvistickou antropologií). V tomto pohledu pak metapragmatika představuje teoretický a metodologický přístup k popisování pragmatiky. (Tj. např. výuka lingvistické pragmatiky pro studenty lingvistiky je metapragmatická, stejně tak učebnice lingvistické pragmatiky.) Druhý přístup („smysl“) metapragmatiky zdůrazňuje a explikuje podmínky, které užívání jazyka umožňují a činí je efektivním, zabývá se univerzáliemi lidské komunikace, soustřeďuje se na podmínky úspěšnosti v komunikaci (*felicity conditions*) a s nimi související témata. V tomto přístupu by šlo mj. o hranice mezi gramatikou a pragmatikou (realizace mluvních aktů, možnosti jejich performance, a také „typy“ jazykem uskutečňované akce). V neposlední řadě v tomto ohledu jde o podmínky „rozeznatelnosti“ (interpretace) řečového jednání, protože ty u účastníků interakce předpokládají sdílení metapragmatického povědomí. Zde se ukazuje jako potřebné rozlišit toto metapragmatické pojetí od chápání ‚podmínek úspěšnosti‘ realizace řečového aktu u Austina (1962) nebo Searla (1969, 1976), kdy jde především o produkci, o podmínky (včetně psychologických) na straně mluvčího. Podmínky „rozeznatelnosti“ by se týkaly především konvencí vázaných na konstelaci dané komunikační situace, v níž má být výpověď určitým způsobem interpretována. Ve třetím smyslu se metapragmatika zabývá něčím, co Caffiová (1994, s. 2464) označuje jako řízení diskursu. Klí-

čovým úkolem je zde zkoumání té oblasti kompetence uživatelů jazyka, která reflektuje názory na vhodnost komunikačního chování a jeho hodnocení (ať už komunikace vlastní, nebo u jiných uživatelů). Zkoumá se monitorování probíhající komunikační interakce, vykonávání kontroly nad ní, uvědomování si zpětné vazby a plánování dalšího průběhu komunikace. (Nejde tedy pouze o textové orientátory zmíněné výše.) Je to právě tento třetí přístup, kde se jako nejsilnější uplatňuje reflexivita, zásadní vlastnost přirozeného jazyka a jeho užívání. Významné je zde také povědomí o vhodnosti určité výpovědi (o možnostech volby) vzhledem ke kontextu užití. (Nevhodně užitá výpověď, ačkoli je po gramatické a lexikální stránce „správná“, je pro mluvčího více kompromitující než gramatická chyba; do hry se zde dostávají rozdíly mezi kulturními normami určitých jazykových společenství.) Reflektování komunikačního chování a komentáře k němu považuje za klíčovou složku metapragmatických jevů také Verschueren; hovoří v tomto ohledu o „konverzačních intervencích“ (Verschueren 2000, s. 440).

1.3.4.1

Vzniká otázka, zda se zmíněné zaměření metapragmatiky na „řízení diskursu“ nepřekrývá s konverzační analýzou. Styčné plochy zde jistě jsou (např. komentování, sebeopravy), ty se ovšem týkají i lingvistické pragmatiky obecně, např. interpretace tzv. nepřímých mluvnických aktů v závislosti na jejich „umístění“ v kontextu rozhovoru, viz výše. Souvislostem s konverzační analýzou se věnoval již Levinson (1983, s. 284n.). Konverzační analýza se však zaměřuje na empirické zachycení celého spektra jazykového materiálu, včetně zvukových charakteristik (výslovnost hlásek, prozodie) a jejich proměn v konkrétních dialozích, využívá rozsáhlých korpusových dat. Její výsledky směřují více k tzv. interakční lingvistice (bere v úvahu celou ‚akci‘, jíž je jazykový projev součástí a produktem) a k sociolingvistice (srov. např. Cummingsová, ed. 2010, s. 228–230). Pokud jde o češtinu, významné, materiálově široce založené práce z oblasti konverzační analýzy (na pomezí stylistiky a teorie textu) publikovala především J. Hoffmannová, resp. J. Hoffmannová a spolupracovníci (zejm. Hoffmannová et al. 2019). Metapragmaticky orientované přístupy se soustřeďují právě na projevy reflektování jazykových jevů a reflektování úzu, jejich záběr tedy není tak všeobjímající jako u konverzační analýzy.

1.3.5

Právě tento „třetí smysl“ termínu metapragmatika se uplatnil v publikaci editované A. Hüblerem a W. Bublitzem (editoři se odvolávají právě na Caffiovou) s charakterizujícím názvem *Metapragmatics in Use* (2007), kde se jednotlivé stati zaměřují na způsoby a formy monitorování a kontroly komunikační interakce (performance) v různých jazycích. Komentáře, vysvětlování, hedges, disclaimer, omluvy, modifikace řečeného

i zaměřené na to, co bude řečeno apod. (např. *nechci, aby to znělo jako...; to byl jenom žert; proč to říkáš?; to není odpověď*), se zde souhrnně označují jako manifestace reflexivity a metapragmatické akty. Každý případ (*instance*) užití jazyka předpokládá, že existuje nějaký druh „meta-kompetence“, zahrnující povědomí o významových rámcích sociální komunikace a o efektech (vhodnosti) určitého užití jazyka. (K metapragmatickým aktům se ve zmíněné publikaci řadí i signifikantní gesta.) Z hlediska vymezení vlastního objektu metapragmatiky zde je ovšem důležitá úvodní stať (Hübler and Bublitz 2007, s. 1–26). Autoři vycházejí od konceptu metajazyka, ale do jisté míry se distancují od (nejčastěji citovaných) Jakobsonových statí. Podle jejich názoru se Jakobson příliš soustřeďuje na kód, tedy na jazykové formy a struktury, jeho pojetí metajazyka označují za nástroj orientovaný na systém (*ibid.*, s. 3–4). Neakceptují však také široké ztotožnění metapragmatiky a ‚reflexivního jazyka‘, jak se projevuje u Silversteina (1976, 1993) a Lucyho (1993), i když podle jejich názoru je reflexivnost jednou z inherentních vlastností jazyka samého. (Znalost faktu, že jazyk je sebereflexivní a seberefereční systém, je součástí jazykové kompetence.) Preferují rozlišit teoretické pojetí metapragmatiky, které se soustřeďuje na systematické aspekty reflexivnosti jazyka, a pojetí orientované na způsoby a konkrétní případy manifestace reflexivity, tedy na performanční aspekt. V tomto pojetí, které se soustřeďuje na „výkon“ v komunikaci, se metapragmatika sblíží se s aplikovanou lingvistikou, např. s výukou cizích jazyků. Jako manifestace reflexivity v úzu vidí autoři vyjádření, která, jako výraz monitorování, hodnotí, modifikují, exemplifikují, zajišťují interpretaci ilokuční funkce i perlokuční efekty, podporují inferenční procesy. Podobná vyjádření označují právě jako metapragmatické akty (ty mohou být, podobně jako mluvní akty, explicitní i implicitní) – cokoli z probíhající verbální interakce může být metapragmaticky reflektováno/komentováno. Stať předkládá „funkční taxonomii metapragmatických aktů“. Metapragmatické akty mohou být obecně evaluativní, vyjadřující postoje mluvčího ke vnímanému diskursu. Dále mohou být orientované na komunikaci, zejména z hlediska interpersonálního. Např. podporují konsensus, nebo naopak iniciují konflikt či se uplatňují při organizaci komunikační výměny a při vyjednávání významu. Mohou mít také funkci instrumentální – orientují se na komunikační normy nebo na konstruování identity mluvčího. Jako příklad autoři uvádějí výpověď *Opakuješ se* – reakci mluvčího na předcházející (zjevně nikoli krátkou) promluvu adresáta. Výpověď je výrazem monitorování, může však mít, v závislosti na konkrétním kontextu, další, specifitější funkce: a/ může vyjadřovat negativní hodnocení mluvčího k repetitivnosti na straně adresáta; b/ může být záměrně ohrožující (*face-threatening*), tudíž provokující konflikt; c/ může fungovat jako pokus vstoupit do komunikace (převzít slovo) nebo jako pokus změnit téma; d/ může jít o snahu upozornit na komunikační normu, která vyžaduje stručnost, konciznost; e/ mluvčí se takto může profilovat jako kritická, asertivní osoba, jejíž status umožňuje podobné výpovědi (*ibid.*, s. 17–18). Uvedené specifitější funkce se mohou překrývat. *Metapragmatické akty*, resp. metapragmatika v tomto pojetí se tedy chápou značně široce – meta-přístup/pohled, tedy reflexe, se může týkat vlastně jakéhokoli aspektu a jakékoli vrstvy komunikace. Jak se dále ukáže, toto pojetí je pro metapragmatiku určující.

1.3.6

Teoretické debaty o rozsahu (delimitaci) a metodách lingvistické pragmatiky (tj. jeden z výše zmíněných „smyslů“ označení metapragmatika) představují pole, jemuž se je při současném širokém chápání pragmalinguistiky sotva možné vyhnout (viz výše Caffiová 1994, 2006). Tento „metateoretický“ pohled ale ani A. Hübler v kapitole o metapragmatice v pozdější kolektivní publikaci *Foundations of Pragmatics* (Bublitz and Norrick 2011) zcela neodmítá. Hübler však také ukazuje, že reflexe jazykového úzu nemůže striktně oddělovat jazykovou složku od ‚komunikace‘ v celostním pohledu; pro taková zkoumání jsou navíc důležitá právě „folk-pragmatická“, tj. laická pozorování. Za jeden z možných směrů, jimiž se mohou metapragmatická zkoumání ubírat, považuje studium perlokuce, tedy efektů řečového jednání. (Tento trend se – nejen v českém prostředí – objevuje v konverzační analýze, viz např. Laihonon 2008, níže 2.2.4 a v kap. 5.)

1.3.7

Pohled na metapragmatické jevy, popř. na to, co je za metapragmatiku považováno, se tedy od osmdesátých let 20. století významně posunul, a to jednak směrem k sociolinguistice, jednak ke kritické analýze diskursu. Tyto posuny lze ukázat např. na dalším monotematickém čísle, tentokrát jiného vlivného lingvistického periodika, *Language in Society*. V r. 2017 (ročník 46/1) vyšlo speciální číslo s tématem *Metapragmatics of Mobility*. Názvy článků (překlad MH) jako *Dvě století rasové lingvistických diskursivních stereotypů: Afričané jako neschopní mluvit francouzsky; Transnacionalismus jako interdiskursivita: korejské manažery mnohonárodních korporací hovoří o mobilitě; Jak se chlubit jménem: hybridita, čistota a fanoušek K-popu* aj. ukazují, že jde primárně o sociální, resp. sociokulturní jevy. V zastřešujícím úvodu editoři Adrienne Lo a Joseph Park uvádějí, že v daném čísle se hledají prostory pro zpochybňování a transformování hegemonického chápání vztahů mezi jazykem, rasou, etnicitou a společenskou třídou; tyto prostory se také otevírají v digitálně zprostředkovaných diskurzech spojujících mluvčí a posluchače napříč světem. Mobilita (zde ne pouze lidí, ale i textů, idejí a představ) má podle nich metapragmatickou dimenzi, protože je podporována sémiotickými procesy spojujícími jazykové znaky (*linguistic emblems*) s představami mluvčích, kteří se při mobilitě dostávají do nových kontextů. Interdiskursivní sítě (zejm. sociální nebo streamovací) umožňují cirkulaci idejí a vytvářejí metapragmatický diskurs, v němž jsou přesunující se mluvčí různě chápáni, hodnoceni a umísťováni v mocenské hierarchii. V tomto pojetí se tedy metapragmatika od pragmatické lingvistiky (resp. od lingvistiky vůbec) značně vzdaluje a blíží se kulturologickým a sociologickým studiím. K některým aspektům podobných přístupů se vrátíme v kapitolách o jazykové ideologii a metapragmatickém povědomí.

1.3.8

Uvedené chápání metapragmatiky je ale v souladu s tématy probíranými v lingvistické antropologii. Ta se rozvíjí stále, jak v americkém, tak i v evropském prostředí. Kursy lingvistické antropologie bývají součástí obecněji humanitně zaměřených studijních programů. Mnohé jevy zde zkoumané lze považovat jak za metapragmatické (Silverstein je citován velmi často), tak i za sociolingvistické, resp. probírané v analýze diskursu. Zkoumají se témata, jako je např. role jazyka při utváření lidské identity (individuální i sociální), historie a vývoj užívání jazyků původních obyvatel (nejčastěji severoamerických), vliv jazyka křesťanských misionářů v rozvojových zemích, diskursní praktiky v diverzifikovaných (přistěhovaleckých) komunitách spojené s tzv. code-switching, vztah užívaného jazyka k fenoménu sociální nerovnosti, jejíž součástí je i ohled na gender apod. Rozšířené je analyzování postojů k různým formám užívání jazyka, stereotypy komunikační praxe i „mocenské“ vztahy odrážející se v jazyce. („Moc“ v tomto kontextu se chápe nejen jako vliv pozice zastávané ve společnosti, ale také v souvislosti s ekonomickými aktivitami, které buď poskytují individuu různý stupeň nezávislosti, nebo ho naopak dostávají do podřízené pozice.) Často se vidí přímé paralely mezi vývojem užívání jazyka a společenskými změnami (srov. Duranti 2007, také níže v kap. 2). Specifické empirické pojetí (lingvistické) antropologie, blízké etnografii a konverzační analýze, zkoumá komunikační interakci, resp. veškerou lidskou interakci, jako jev vyvstávající kooperace, v prostředí (jakémkoli společenství) kombinujícím vzájemně provázané sémiotické zdroje (jazykové i nejazykové, včetně personálních charakteristik komunikujících osob). Tyto rozmanité zdroje jsou příslušníky společenství opakovaně užívány, proměňovány a kombinovány, v návaznosti na minulé, současné i (předjímané) budoucí případy interakce. Lingvistická antropologie v tomto pojetí je interdisciplinární a interpretuje komunikační interakci komplexně, za použití co nejúplnějších empirických dat (záznamových materiálů); od lingvistiky v tradičním chápání se již vzdaluje. Za výrazného představitele tohoto přístupu se považuje americký etnograf a antropolog Ch. Goodwin (2013), srov. také Kaderka et al. (2024).

1.3.8.1

Lingvistická antropologie je v mnoha ohledech blízká etnolingvistice, resp. kulturní lingvistice (např. Vaňková 2007, 2016), kde se metapragmatickým konceptům (viz níže zmiňované folk-termíny a folk-koncepty) blíží jevy označované jako produkty *naivní lingvistiky* (srov. Vaňková 2007, s. 123–128). Kulturní lingvistika (související i s kognitivní lingvistikou a psycholingvistikou) se specificky zaměřuje na jazyk v užití, na „práci se slovy“, soustřeďuje se ale ne na analýzu, nýbrž hlavně na detailní empirickou interpretaci ustálených jazykových obrátů (metafor, metonymií, frazémů) jakožto *obrazu světa v jazyce*, s důrazem na kulturu a její tradice (kulturně fixované konotace) v daném jazykovém společenství nebo i širším kulturním okruhu. Pragmalingvistický,

zejména ale metapragmatický přístup (i k analogickým jevům) se naopak snaží o analýzu a teoretické zobecnění ‚užití úzu‘.

1.3.8.1

S výslovným označením *metapragmatika* jako s reflexí užívání jazyka se však nepracuje v mnoha reprezentativních pragmalingvistických pojednáních – nevyskytuje se v kompendiích, jako je Levinson (1983) nebo Huang (2014), ani v rozsáhlé publikaci Horn – Ward (2006), která jinak pokrývá i jevy zahrnované jinde mezi metapragmatické (např. komentující výrazy, projevy empatie v diskursu, ironii aj.). O metapragmatice se nezmiňuje ani kolektivní souhrnná publikace editovaná Huangem (2017), ačkoli i zde je mnoho místa věnováno sociokulturně, tj. normami úzu motivovaným jevům v užívání jazyka. Jak se objevilo již dříve, samo vymezení metapragmatiky není ostré a překryvy a styčné plochy s jinými směry lingvistického zkoumání jsou značné. Reflexe užívání jazyka a konvencí, kterými se řídí, se nicméně objevují už v pracích, které se v pragmalingvistické literatuře považují za základní, např. v Leechových *Principles of Pragmatics* (1983). Termín metapragmatika se zde sice neobjevuje, avšak jeho známý zdvořilostní princip (s. 16, 79–103) je v podstatě reflexí norem užívání jazyka, protože jednak zdůvodňuje, které způsoby komunikování jsou pro mluvčího efektivnější, a tudíž výhodnější, vedou k naplnění jeho komunikačních cílů, jednak objasňuje funkce záměrného porušování tohoto principu (škádlení, žertování). Metapragmatický přístup se objevuje v teorii zdvořilosti i později.

1.3.9

Racionální je přístup k metapragmatice v publikaci Culpeper – Haugh (2014), kde se připouští, že meta-užití (signalizace metapragmatického povědomí ve výpovědi) se může týkat vlastně všech jazykových prostředků vystupujících v pragmatických aktech, tj. v užití jazyka viděném jako (společensky ukotveném) jednání. Signalizaci (indikátory) metapragmatického povědomí je pak vhodné vzít v úvahu při analýzách a popisu všech pragmatických jevů. Podobný přístup k reflexi „užití úzu“ hodláme uplatnit zde.

1.4–1.8 VÝVOJ METAPRAGMATIKY V NOVĚJŠÍ DOBĚ

Metapragmatické zkoumání bylo v posledních letech rozvíjeno zejména v pracích Jeffa Verschuerena (1999, 2000). Jeho přístup také bere ohled na aspekty sociologické a psychologické, soustřeďuje se však především na již výše zmíněný jev metapragmatického povědomí. Už to, že si mluvčí uvědomují skutečnost, že užívání jazyka může být předmětem jiných výpovědí, má metapragmatickou povahu. Jde o akceptování a hodnoce-

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy *Metapragmatické jevy a čeština*.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.